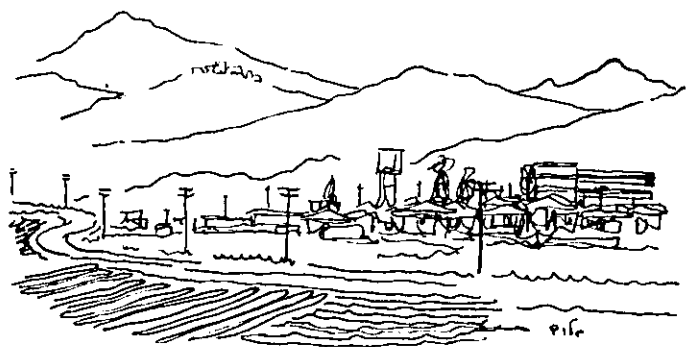

ההגנה הגמישה (לאור קרב משמר העמק)

כל צבא שואף לנצחון. כל מפקד יודע שהדרך היחידה לנצחון היא התקפה. והפורמולה ידועה: 1. למצוא את האויב. 2. להתקיפו. 3. להשמידו. נצחון כזה הוא המטרה הנכספת של כל צבא, של כל מצביא. זאת היא אמנם המטרה האידיאלית — אך שעה שאי אפשר להגיע לסיום אידאלי כזה, שואפים להתקרב אליו עד כמה שאפשר. עם זאת קיימת ועומדת מימרתו של התאורטיקון הגדול של המלחמה, קלאוזביץ: „ההגנה היא הצורה החזקה של הקרב”. אמנם אין איש צבא בוחר מרצונו הטוב בצורה זו של קרב — מאחר שהיזמה היא בידי התוקף — אך כאשר אתה נאלץ להתגונן זכור את המימרה ונצל את תוכנה. והתוכן הוא פשוט ומובן: התוקף והמסתער צריך לנוע גלוי לעין וחשוף לקליעה — תוך תנועה אין הוא יכול לנצל את נשקו ביעילות — ואלו אתה, המתגונן, מוסתר ומוגן ממנו, בחפירה, עמדה, בונקר או בצורה אחרת של ביצור מלאכותי או טבעי. נשקך יציב, המטרה לפניך. עליך להשתדל, איפוא, להפיק מלוא התועלת ממצבך זה: תחילה עליך לגרום לאויבך מפסימום אבידות, להקזיז את דמו, להתישו, ואז תתקוף אותו בתנאים הנוחים לך, — לאחר שנחלש בחומר וברוח — כאשר הוא אינו מוכן עדיין לעמוד בפני התקפה: לפני שהתחפר, לפני שנערך להגנה. עם זאת עליך לזכור שלא לקשור את כל כוחך לעמדות הגנה, אלא לשמור כוחות ניידים כדי שתוכל לנצל, בבוא השעה, את חולשתו של האויב. הגנתך צריכה להיות עמוקה וגמישה, כדי לגרום לאויב מפסימום אבידות ולהחזיק מעמד זמן רב ככל האפשר — עד שתגיע שעתך לתקוף ולנצח.

מימרתו של קלאוזביץ על ההגנה כוחה יפה רק במובן זה שכל יחיד, כל יחידה וכל כלי-נשק יועילו יותר כאשר הם בהגנה. אבל הדברים אמורים רק כתנאי אחד: שתהא מוכן לנצל את יתרונך החשוב הזה.

הדברים שנאמרו לעיל הם אלמנטריים, פשוטים וידועים לכל, ובכל זאת לא כל מטה ולא כל מצביא זוכרים את התורה במלואה. נבחון תחילה דוגמאות

כוללות ובעלות היקף שונה משלנו. אחרי מלחמת העולם הראשונה, נסוגו הן הגרמנים והן הצרפתים מן העקרונות הנ"ל, כל אחד בכוון אחר. הגרמנים פיתחו את התיאוריה של מלחמת הבזק — של התקפה מהירה וטוטאלית, המכריעה בעזרת כלים מהירי תנועה ומשוכללים — ואלו הצרפתים החזיקו בצד שני של המקל והשקיעו את מאמציהם בהקמת קו מז'ינו — קו הגנה סטאטי.

אין זאת אומרת שהגרמנים היו חסרי כל יסודות של הגנה (ונזכיר כאן רק את קורזיגפריד) ומובן מאליו שלצרפתים היה גם צבא מחוץ לזה שהיה קשור לקו מז'ינו שלהם — אבל עיקר הכוח רוכז אצל הגרמנים להתקפה צרופה ואלו אצל הצרפתים — להגנה צרופה.

התמודדותה של גרמניה וצרפת בסתיימה במפלתה הגמורה של צרפת. הגרמנים, שכורי נצחון עוד יותר, יחסו מקום נכבד עוד יותר להערכה המוגזמת של מלחמת הבזק, עד כדי כך שלא שמו לב למסקנות שצריך היה להוציא מקרב דונקרק, כאשר הגנה אמיצה ונבונה השהתה את הגרמנים זמן מספיק בשביל לחלץ את צבא בריטניה, על מנת לתת לו אפשרות להתכונן להתקפת נגד. אבל כאשר נפגשו עם מתנגד חזק, אם כי לא מוכן להתמודדות, נפלה התיאוריה של ה„בליץ-קריג” בנופלים — התקפות הנגד הרוסיות הביאו לצבא האדום את נצחונותיו המכריעים: מוסקבה, סטלינגרד, הבליטה הקורסק אית. הגרמנים התנגדו ביעילות, והרבה זמן, הודות לכך שנזכרו בנשכחות; ביצורי הקיפוד, וביצורים בעומק, בצירוף כוחות נאציים קלי-תנועה, אמנם לא הצילו אותם אבל נתנו להם אפשרות להחזיק מעמד ולגרום לאויבם אבידות עצומות.

מן הגדול לקטן — ומן החוץ אל הבית. ניתן לומר שמלחמתנו, בתוכנה הכללית, כולה היתה התקפת-נגד מוצלחת. הותקפנו והתגוננו; אך לא היתה זו הגנה פסיבית — ברגע הנכון, עברנו מהגנה להתקפה, וההתקפות הן הן שהכריעו לטובתנו.

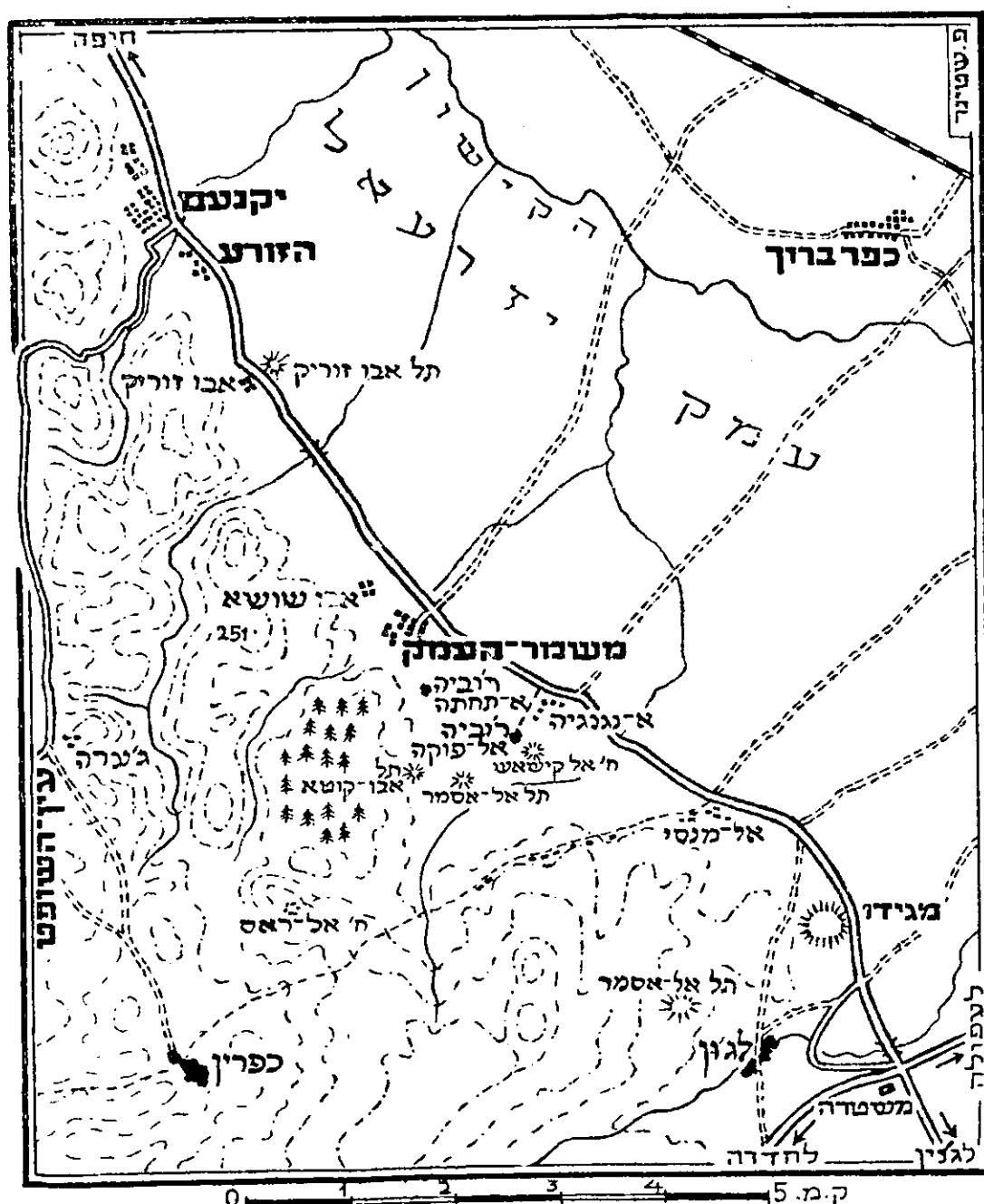
גם בשטח הטקטי המצומצם יותר יש לציין את הצלחתה של שיטת ההגנה המכוונת להחליש את כוחו של האויב בזמן ובמקום שעלה בהרבה על

כוחותינו, הן במספר והן בכוח-אש. דוגמאות קלסיות אפשר למצוא בקרבות ההגנה וההשהיה של חטיבת גבעתי לפני מבצע „יואב” — הגנה שהיתה גם גמישה וגם מלווה בהתקפות-נגד מקומיות. גם האויב, אשר לא הצליח בדרך כלל בהתקפותיו יכול לזקוף על חשבוננו הצלחות מסוימות בשטח ההגנה: יש לציין שהגנתו בכיס פלוג'ה, למשל, התנהלה על פי כל הכללים של הגנה נכונה: הגנה בעומק, הגנה גמישה, יחידות ניידות להתקפת נגד. הגנה זאת הצילה את המצרים שבכיס (לפחות לזמן מסוים, עד שהחלטת האו"ם הצילה אותם סופית) ממפלה ניצחת, ואת הצבא המצרי — מאבדן אחת החטיבות הטובות ביותר שלו.

קווקג'י הגיע לארץ בראש „צבא שחרור”. אף כי לא היה זה צבא של מדינה, הרי היו לו בכל זאת מחנות אמונים, בראש היחידות עמדו קצינים — מרביתם מהצבא העיראקי — והיו כלולים בתוכו מספר (לא גדול) של מומחים בריטיים (תותחנים וצוותות של משוריינים). קווקג'י הגיע לארץ עם

שלושה גדודים בעלי תקן מלא, נוסף להם — גדוד המטה עם נשק מסייע (תותחים ומשוריינים). הגדודים היו מצוידים כמתכונת גדודי צבא סדיר. הם תפשו עמדות במשולש ראש העין — ואדי ערה — ג'נין, ואלו המטה הראשי חנה בסביבת שכם-טובס. לפני מפלתו היה לקווקג'י שם של מפקד מוכשר, על סמך פעולותיו נגד הצבא הבריטי במאורעות 1938, השתתפותו במרד העיראקי, פעולותיו במלחמת העולם לצד הגרמנים וההשכלה הצבאית שקבל בגרמניה. אך נוסף לשם טוב, נהנה גם מיתרון מוחשי ביותר, בבואו לארץ בראש צבאו, הוא נשען על ביטראליות אוהדת של השלטונות הבריטיים, אשר איפשרה לו תמרון חפשי בכוחותיו.

לפני התקפתו על משמר העמק הכניס קווקג'י מאנשיו לאבר-שושה ואבר-זרייק, ובאופן זה ניתק ללא מאמץ את משמר העמק מן העורק הראשי שלה לעורף היהודי — מכביש משמר-העמק — שער העמקים, וכך בא אל ערפה של משמר העמק עוד לפני התחלת הקרב.

זירת הקרב
על
משמר-העמק

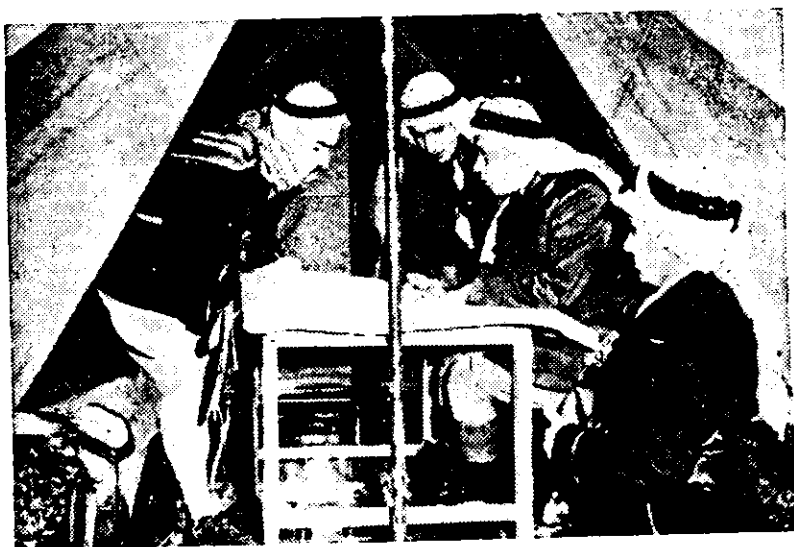
היריבים -

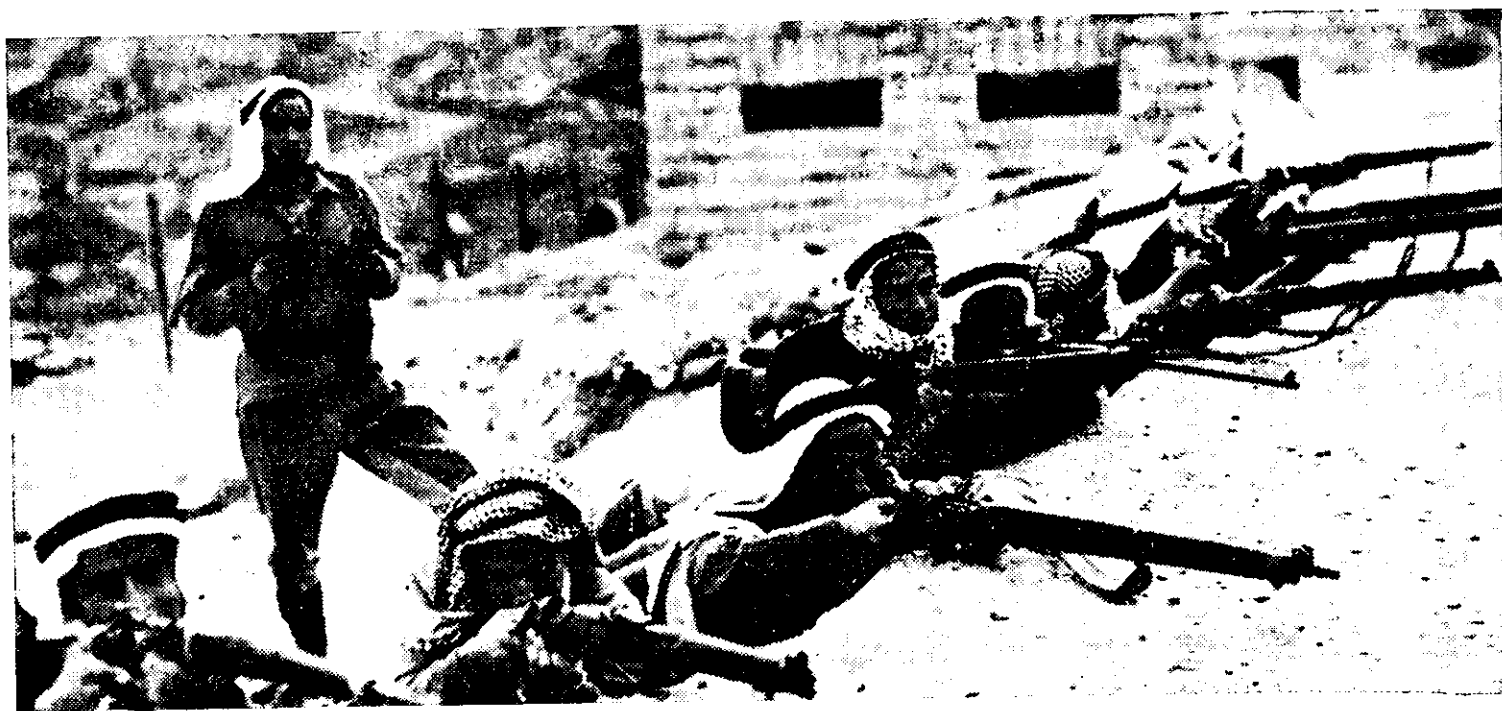
למעלה: כיתת חברי ישובים באמונים
באמצע: מפקדים משוחחים בימי משמר־העמק
למטה: במשמר

- אלה מול אלה

למעלה: כיתה ערבית מכפרי השומרון
באמצע: במטהו של קווקגי
למטה: בתכונה

את התקפתו התחיל בגדוד רגלים שלם 3) פלוגות חיל-רגלים ופלוגה מסייעת) ובעזרת, לפחות, 4 תותחים של 75 מ"מ, ומספר מכוניות משוריין בות. יחד עם הנשק הכבד שנכנס לראשונה לפעולה זו הגיעו גם חלקים מגדוד המטה.

כונתו היתה מלחמת בזק; הוא בחר ללכת בגזרה צרה, ולא הטריח כלל את עצמו לעשות הטעיה כלשהי, מתצפיותיו באבד-שושה ומאינפורמציה ש- קיבל מן הבריטים, יכול היה לשפוט נכונה שיהיה לו יתרון באנשים, נשק וסוגי-נשק — כן ידע שכאשר יפתח בהתקפת-אש, תפתח על משמר העמק גם אש מהעורף ומאבד-שושה, הנמצאת על גבעה השולטת בעין ובאש על שטחים גדולים וחשובים של הישוב המותקף.

הוא היה בטוח בנצחון מוחלט ומידי, סימן לכך: ביום השני (או השלישי) להתקפה נתפשה מכונית עם קצין מטה בלויית שבעה ערבים, כל אחד מכפר סמוך אחר — אלו היו מוזמנים, המחזה של כניסת קווקגי המנצח למשמר העמק המנוצחת. כיום ברור למדי שהאמביציה של קווקגי אף הרחיקה לכת עוד יותר; לא לכבוש משמר העמק בלבד שאף — כונתו היתה חיפה; לפחות ניתוק מלא של חיפה בשיתוף פעולה עם יחידה דרוזית שהיתה צריכה לתקוף מצפון, אף היא בכוון מזלג הכביש שים בג'למה. קווקגי ידע שאחרי כבוש משמר העמק ומאחר שגם אבד-זרייק היתה בידיו יסגור בבת-אחת את הכניסה לואדי מילח באש תותחני — ואלו על ערביי טירה והכפרים האחרים (ג'בע, עין-רזאל, איגדם) הוטל התפקיד להפריע, ואם אפשר לנתק, את התחבורה בעורק הראשי תל-אביב — חיפה. באופן כזה יכולה היתה חיפה להיות מנותקת מדרום כבר בשלב הראשון של הוצאתה לפועל של מזימת קווקגי.

אף כי הוממה, החזיקה משמר העמק מעמד עד שהגיעה עזרה רצינית שקבלה על עצמה את הנהלת הקרב. אמנם גם כאשר התכנס הכוח שלנו (גדוד פלמ"ח, ופלוגת חי"ש מחיפה) היו עדין יחסי הכוחות רחוקים מאד מלהיות לטובתנו ובעיקר היו הבדלים עצומים בנשק — חסר לנו כמעט לחלוטין נשק מסייע.

לא היה לנו כל נשק אנטי-טנקי, ומובן מאליו שלא היה לנו שום כלי בעל טוח דומה לזה של תותחי קווקגי. באופן כזה, היתה התקפת-נגד — במובן המקובל של המלה — בלתי אפשרית בשבילנו. אבל לנצח היה הכרח, והכרח מוחלט. צעד ראשון. מכיון שנוכחנו שקווקגי תוקף

בחזית צרה (בין המורדות הצפוניים של מנסי וה-כביש) ואינו מתכוון כלל להכנס פנימה לקחת את הכפרים שמדרום, שיתמכו ויבטיחו את תנועתו — החלטנו לא רק לתת לו לבצע את תמרונו זה (כי במוחו, ללא ספק, היתה האידאה של ריכוז מכסימלי בשטח צר על מנת להכנס „כסכין לחמאה“, למשמר העמק שלנו), אלא אף להכריח אותו להמשיך בכיוון שהוא ברור לנו, ולמנוע ממנו כל נסיון להתפשט ולהתפרס אח"כ. לשם זה תכננו לכבוש את חרבת בית-ראס, פיסגה השלטת על המורדות והיציאות של הודיאות הדרומיים. צפינו להתנגדות רצינית; בקרב על המשלט הזה ראינו את המפתח לכל התכנית שלנו — החזקתו, והשליטה בחורשת משמר-העמק, יבטיחו את התנועה החופשית שלנו בואדי המחבר את משמר העמק עם מטה הפעולה שבג'עארה. כאשר לא נתקלנו במקום זה בכל התנגדות — התבהר לנו עוד יותר, מהי הסכמה של פעולת האויב ומה גדול בטחוננו העצמי.

לשם השגת עומק להגנתנו נכבשו על ידנו, בקרב לילה, גבעות הגעש ורוביה פוקה, ולפנות בוקר גם אבד-שושה. הכיבושים הללו לא רק שהביטיחו לנו עומק, אלא גם גמישות בהגנה; באותו הזמן שבגזרת משמר העמק הצרה והמוגבלת לא היתה לנו כל אפשרות של תמרון (לא היתה לנו כל מחשבה לעזוב לא את כל המשק ולא חלק כל שהוא ממנו — שימש לנו משלט רוביה פוקה מקור למקח וממכר: לקנות עד כמה שאפשר בזול ולמכור עד כמה שאפשר ביוקר. פעמיים נטשנו את רוביה ופעמיים כבשנוה בקרב לילה. הכבוש עלה לנו במספר פצועים, ואיני זוכר אם היה לנו הרוג או שנים במבצעים הללו, ואלו האויב תקף את העמדה הזאת ביום ופיזר את חלליו ופצועים לעשרות בגישה לעמדה זו.

אבל עיקר כוחנו ועיקר תמרונו היה בהכנסת יחידות קטנות, מכתה עד מחלקה בצירוף מקלעים לואדיות שבאגף השמאלי לכיוון תנועתו של קווקגי. ואדיות אלו נתפשו לסירוגין, מדי פעם אחרים. זאת לא היתה התקפת-נגד במובן המקובל — דומה היה הדבר יותר לשורת מארבים גמישים שלא היתה לו לקווקגי כל אפשרות אלא לעבור על ידם. אלו לא היו מארבים פסיביים — הם נעו כל הזמן והחליפו עמדות — ולו רצה האויב להפנות וללחום בהם, היה מוכרח לנטוש את מטרנו העיקרית — ויש להניח שמכותיו היו פוגעות בחלל הריק, כי הכתות והמחלקות — היו מסתלקות ומחליפות עמדה לפני שנפרס והתארגן להתקפת נגד. ביום האחרון

של הקרב, כאשר ניסה קווקגי את הסתערותו המכרעת — הפליאו היחידות הללו את מכותיהן. במשך היום הגיעו ידיעות על עשרות הרוגים מחיילי האויב — יחידה אחת הגיעה קרוב לעמדת התותחים ובקליעה מוצלחת פיצצה את מלאי הפגזים, הרגה את צות מפעילי התותח וביניהם קצין תותחנים עיראקי. בערוב היום, כאשר עיפות אנשינו הגיעה לשיאה (חמישים ושמונה שעות בשדה), היתה מפלתו של קווקגי מלאה. לידינו נפלה הודעה לפיה סבלו כוחותיו, רק באותו יום, יותר ממאה הרוגים ויותר ממאתים פצועים. למחרת

הודיעו בעתונות על הנסיגה, והסבירה בזה כאילו הגיעו למשמר העמק חמשה עשר אלף אנשי הגנה עם גנרל רוסי בראשם.

התכסיס שנקטנו בו, ושבמקרה זה הצליח במדה מלאה, היה מיוחד במינו. לו היה בידנו כוח יותר גדול (לפחות עוד פלוגה מלאה וטריה) היינו מנסים התקפת-נגד ממשית. תכניתנו במקרה זה היתה כבוש מגידו, והתקפה מהעורף. אבל למדנו משהו גם ממצב זה, כאשר חולשתנו היחסית הורתה לנו עוד צורה של הגנה בעומק, הגנה גמישה — עם ניצול יתרון נייד, בצורה שנצלנוה.

פוזי קווקגי (השלישי מימין) וקלגסיו בכפר בשומרון